

Anna Wilkońska, Wojciech Maciejowski

Potencjał turystyczno-religijny archipelagu Filipin

Tourist and religious potential of the Philippine archipelago

Abstract: The paper discusses the geographic distribution of the most important centers of religious worship (Marian shrines, sanctuaries of the Lord, sites of religious festivals, Passion Plays) in the Philippines, presenting the issue against the background of a diverse mosaic of language, ethnicity and religion (mainly Christianity and Islam). The primary purpose of the paper is to describe the significant religious and tourist potential of the Philippines. The statistical data used in the paper were obtained from the World Tourism Organization (UNWTO), materials obtained from an internet query, and the available research literature on religious tourism in the Far East. Much information came from direct observation and material collected during a research stay in the Philippines in 2010. The authors place particular emphasis on the key characteristics of pilgrimage centers of the Roman Catholic religion – the dominant religion in the Philippines. The data show the most important sites and religion-oriented buildings such as churches and sacred figures as well as their importance to pilgrims. The paper also focuses on to the importance of pilgrimage centers of different religious denominations.

Keywords: Philippines, tourist potential, religious tourism, religious shrines, Passion Plays

1. Wprowadzenie

Turystyka religijna to jedna z najstarszych form turystyki na świecie, która istniała już w okresie starożytnym, zarówno w Europie (np. w Rzymie i Grecji), jak i na Bliskim i Dalekim Wschodzie (m.in. w Palestynie, Mezopotamii, Persji, Chinach,

Indiach) (Rinschede 1990: 14–20; Jackowski 2003: 115–127), będąc jednocześnie dość silnie zróżnicowaną w swoich celach, kierunku oraz charakterze (Rinschede 1992: 51–67). Na początku przedmiot kultu stanowiły najczęściej szczyty górskie, jaskinie i grotty, źródła rzek, wielkie drzewa czy święte gaje, ale wraz z rozwojem cywilizacji i kształtowaniem się nowych, współczesnych religii powstawały dzisiejsze ośrodki kultu (Jackowski 2003: 127–137; Ptaszycka-Jackowska 2007: 292–300). Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) szacuje, że obecnie najważniejsze ośrodki religijne świata odwiedza rokrocznie od 300 do 330 mln turystów i pielgrzymów (*Religious Tourism...* 2011: XXV–XXIX).

Jednym z najciekawszych pod tym względem regionów świata jest Azja Południowo-Wschodnia, wyróżniana z punktu widzenia turystyki religijnej jako osobny makroregion (Jackowski 2003: 137), w granicach którego dominującymi religiami są buddyzm (m.in. Birma, Wietnam i Laos), islam (np. Malezja, Indonezja) i chrześcijaństwo, w tym przede wszystkim katolicyzm (Filipiny i Timor Wschodni), przy niewielkim udziale hinduizmu występującego tylko w enklawach. Region ten posiada ośrodki pielgrzymkowe różnych religii, słynie z wyjątkowych obrzędów i festiwali religijnych, a także – co należy podkreślić – duże znaczenie kulturowe, społeczno-gospodarcze i polityczne dla tutejszych mieszkańców mają podróże religijne (*Religious Tourism...* 2011: XXV–XXIX).

Wyjątkowe miejsce w Azji Południowo-Wschodniej zajmują Filipiny. Jest to bowiem jedyny kraj regionu (poza Timorem Wschodnim) i jeden z bardzo nielicznych w całej Azji, w którego strukturze wyznaniowej zaznacza się dominujący udział chrześcijan (około 90%). Ponadto właśnie wspólna religia (wyznanie rzymskokatolickie) jest jednym z istotnych czynników integrujących to wielomilionowe społeczeństwo Filipin, stanowiące niezwykle zróżnicowaną mieszankę etniczno-kulturową.

Celem tej pracy jest ukazanie znacznego potencjału turystycznego Filipin dla rozwoju turystyki religijnej. W analizie wykorzystano przede wszystkim dane statystyczne Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO), materiały pozyskane ze szczegółowej kwerendy internetowej, a także literaturę przedmiotu dotyczącą turystyki religijnej w krajach Dalekiego Wschodu (*Asia and the Pacific*). Wiele informacji pochodzi z obserwacji własnych i materiałów zebranych podczas pobytu autrów na Filipinach w 2010 r.

2. Przyrodnicze i kulturowe uwarunkowania turystyki na Filipinach

Filipiny to archipelag ponad 7100 wysp, zajmujących łącznie 300 tys. km², który zamieszkuje 96,7 mln mieszkańców (2012) (*Philippinen* 2013; 362–363). Pierwsi ludzie zasiedlili te wyspy około 15–25 tys. lat temu, przybywając przez pomost lądowy z obszaru dzisiejszej wyspy Borneo. Ich potomkowie – negryckie plemiona np. Aetów, Ati czy Bataków – uważani są za rdzenną ludność Filipin (Ławacz 2002: 176). Późniejszy napływ różnych ludów z obszaru dzisiejszej Indonezji i Malezji, zasiedlających Filipiny w różnych okresach i wprowadzających nowe formy gospodarki (rolnictwo, garncarstwo, tkactwo, wytop żelaza) oraz kolonialna przeszłość archipelagu (rządy Hiszpanii i Stanów Zjednoczonych) (Ławacz 2002: 176–183) spowodowały, że Filipiny stanowią aktualnie niezwykle zróżnicowaną przestrzennie mozaikę etniczną (ponad 60 plemion), językową (191 używanych języków, w tym 181 lokalnych) oraz religijną – 85% stanowią katolicy, 5,1% – muzułmanie, 5% – protestanci, 2,3% – wyznawcy Kościoła Chrystusowego (*Iglesia ni Cristo*), 2% – wyznawcy Niezależnego Kościoła Filipińskiego (*Aglipayan*), a 0,1% – buddyści, ponadto hinduiści, taoiści i animiści (*Philippines* 2009: 362–363; Bouma, Ling, Pratt 2010: 91–95).

Jedną z ważniejszych dziedzin gospodarki Filipin w sektorze usług, a jednocześnie istotnym źródłem dochodu narodowego, jest turystyka. W latach 2007–2012 wpływ z turystyki stanowiły średnio równowartość ponad 1% produktu narodowego brutto. Podkreślić należy również, że w okresie 1987–2012 ruch turystyczny zwiększył się o ponad 270% (dane UNWTO). W latach 1987–1990 Filipiny odwiedzało średnio rocznie ok. 1 mln turystów, zostawiających przeciętnie 1,2 mld dolarów, podczas gdy w latach 2009–2012 – około 3,7 mln, wydając tam średniorocznie ponad 3 mld dolarów (*Yearbook of Tourism Statistics* 1990: 210–213; *Compendium...* 1995: 133; UNWTO... 2013: 9).

O atrakcyjności turystycznej archipelagu Filipin w skali międzynarodowej decydują ich walory przyrodnicze i kulturowe. Znaczna rozciągłość kraju – równoleżnikowa (1000 km) i południkowa (ponad 1800 km), duży stopień rozczłonkowania terenów lądowych, jak też położenie w strefie aktywnej tektoniki sprawiają, że środowisko przyrodnicze Filipin jest silnie zróżnicowane. Krajobraz wysp tworzą malownicze pasma gór fałdowych, z licznie rozrzuconymi stożkami czynnych i wygasłych wulkanów, rozdzielonych przez płaskie kotliny i doliny, często o założeniach tektonicznych. Wilgotny klimat równikowy, z którym wiąże

się występowanie gwałtownych tajfunów (np. katastrofalny Haiyan w listopadzie 2013 r.) powoduje, że duża część wysp pokryta jest naturalnymi wilgotnymi lasami równikowymi. W ich obrębie spotyka się rzadkie gatunki flory i fauny, charakteryzujące się bardzo wysokim wskaźnikiem endemizmu. Walory kulturowe Filipin stanowią przede wszystkim duże miasta (np. Manila z pobliskim Quezon, Cebu, Davao, Legazpi, Zamboanga) będące centrami rozrywki, jak też folklor i lokalne tradycje, kulturowane od czasów kolonialnych (Faracik 2012: 55–57).

Wspomniane wyżej walory pozwalają na występowanie bardzo zróżnicowanych form turystyki. Długa linia brzegowa, z licznymi piaszczystymi – a i często koralowymi – plażami, ciepłe morze i tropikalny klimat umożliwiają rozwój turystyki wypoczynkowej (m.in. wyspy Boracay, Luzon, Bohol, Cebu, Negros) (Trousdale 1999: 840–867; Faracik 2012: 55–57), z udziałem różnych form turystyki kwalifikowanej (np. snorkeling, nurkowanie, żeglowanie, surfing, windsurfing) i przyrodniczej (pływanie z wielorybami, mantami czy żółwiami morskimi) (Henderson 2011: 159–173). Duże usłonecznienie umożliwia uprawianie kąpieli morskich przez cały rok (Groch, Kurek 1987: 121–145). Zasoby te warunkują też istnienie turystyki uzdrowskiej (m.in. Baguio, Calamba, Los Baños), talasoterapii i turystyki ślubnej (*wedding tourism*). Zróżnicowane środowisko przyrodnicze wysp stanowi podstawę dla rozwijającej się turystyki przyrodniczej. Wulkany, wodospady, jaskinie i inne twory przyrody nieożywionej (głównie na terenach krasowych) przyciągają tu amatorów geoturystyki i turystyki speleologicznej. Rzadkie i często endemiczne gatunki ptaków kuszą „birdwatcherów”. Tarasy pól ryżowych z oryginalnymi drewnianymi chatami i tradycyjną uprawą roli – szczególnie na pn. Luzonie, jak też liczne obszary chronione zajmujące 11% pow. lądowej państwa (IUCN-UNEP-WCMC 2011), umożliwiają uprawianie ekoturystyki (*Philippine Indigenous Peoples...* 2008). Z kolei mozaika kultur, tradycji i obyczajów pozwala na uprawianie turystyki etnobotanicznej (Bodner 1988: 307–369), etnicznej oraz przygodowej (Henderson 2011: 159–173). Filipiny słyną także w świecie jako popularny kierunek turystyki erotycznej, medycznej (uzdawianie i operacje z zastosowaniem lokalnych, tradycyjnych metod leczenia, transplantologia) (Polcari i in. 2011: 633–637; Padilla, Danovitch, Lavee 2013) oraz spa & wellness.

Wreszcie – co ważne z punktu widzenia tej publikacji – archipelag Filipin posiada ogromny potencjał warunkujący rozwój turystyki religijnej. Wielu turystów udaje się tam na okres Świąt Wielkanocnych, obserwując wyjątkowe w skali świata misteria, związane z Męką Pańską. Inni w głębi Luzonu poznają lokalne wierzenia

oraz specyficzne pochówki zmarłych: trumny zawieszane na pionowych, czasami przewieszonych, ścianach ostańców skalnych (fot. 1), albo schowane w jaskiniach (okolice Sagady), czy też doskonale z mumifikowane, pokryte tatuażami zwłoki w drewnianych, owalnych trumnach, złożone w jaskiniach masywu Timbac (okolice Kabayan). Jednakże bardzo wiele ośrodków kultowych (ryc. 1) nie jest tak rozpowszechnionych.

Fot. 1. Wiszące trumny na krasowych ostańcach w pobliżu miejscowości Sagada (fot. Justyna Kowalczyk)

3. Miejsca kultu religijnego

Filipiny są państwem z dominacją katolików. Dwukrotnie były odwiedzane przez papieża Jana Pawła II, w latach 1981 i 1995. Do historii przeszła szczególnie jego druga pielgrzymka, gdy podczas mszy św. w Manili uczestniczyła rekordowa liczba 4 mln wiernych. Wprowadzony tutaj przez Hiszpanów i silnie rozbudowany kult Matki Boskiej oraz Jezusa Chrystusa spowodował, że w ciągu prawie 500 lat powstała na Filipinach znaczna liczba sanktuariów maryjnych i Pańskich,

Ryc. 1. Główne ośrodki religijne na Filipinach

Źródło: opracowanie własne na podstawie Supetran, Layug, O'Donnell red. 2009 i innych materiałów.

spośród których kilkanaście to obecnie ważne centra pielgrzymkowe. Wśród innych obiektów wiele stanowi cenne pamiątki kultury materialnej (fot. 2 i 3), a część z nich została objęta opieką UNESCO w ramach Konwencji Światowego Dziedzictwa (ryc. 1, fot. 4).

3.1. Sanktuaria maryjne

Filipińczycy wykazują wielkie nabożeństwo do Matki Boskiej, o czym świadczy nie tylko bardzo duża liczba sanktuariów maryjnych, lecz i Jej patronowanie wielu miastom i regionom. Kultura hiszpańska, jak też miejscowe wierzenia i zwyczaje, wpłynęły na dzisiejszy obraz kultu maryjnego w tym kraju. W sanktuariach filipińskich obecnie znajduje się ponad 30 wizerunków Matki Boskiej, koronowanych koronami papieskimi (www 21). Sześć z nich, z najstarszymi i najwcześniej koronowanymi wizerunkami, zasługuje na szczególną uwagę.

Fot. 2. Katedra pw. Matki Bożej Niepokalanego Poczęcia w manilskiej dzielnicy Intramuros była niszczona przez pożary, tajfuny, trzęsienia ziemi i działania wojenne (fot. Wojciech Maciejowski)

Fot. 3. Katedra pw. św. Józefa w Tagbilaran na wyspie Bohol (fot. Wojciech Maciejowski)

Fot. 4. Manila (Intramuros) – kościół pw. św. Augustyna należy do najstarszych obiektów sakralnych na Filipinach; od 1993 r. jest wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (fot. Wojciech Maciejowski)

Pierwsze z nich to Sanktuarium Matki Boskiej Różańcowej La Naval de Manila (hiszp. *Nuestra Señora del Santísimo Rosario de La Naval de Manila*, ang. *Our Lady of the Most Holy Rosary of La Naval de Manila*) w Quezon (w obszarze metropolitalnym Manili). Otoczona kultem wiernych figura Matki Boskiej powstała w końcu XVI w. Jej autorem jest anonimowy chiński imigrant, który nawrócił się na chrześcijaństwo, stąd zapewne nieco azjatycki wygląd rysów twarzy Maryi. Jest to posąg z kości słoniowej i drewna. Uważa się go za najstarszą figurę z kości słoniowej na Filipinach. Tutejszą Matkę Boską koronowano koronami papieskimi w 1907 r. (zgodę papież wydał w 1906 r.), Paweł VI ogłosił Ją patronką miasta Quezon, a Jan Paweł II – za patronkę filipińskiej marynarki wojennej. Ten ostatni fakt związany jest m.in. z tradycją, według której Matka Boska wstawiła

się za żołnierzami filipińskimi podczas walk w La Naval de Manila przeciwko holenderskiej inwazji.

Głównie uroczystości odpustowe odbywają się corocznie, w drugą niedzielę października. W 2009 r. zarówno figura, jak i kościół, zostały asygnowane do grupy Filipińskich Narodowych Skarbów Kultury (www 3; www 17).

W mieście Naga znajduje się bazylika Matki Boskiej Peñafrancia (hiszp. *Nuestra Señora de Peñafrancia*, *Nuestra Señora de la Peña de Francia*, ang. *Our Lady of Peñafrancia*). Jest to bardzo znane, a zarazem jedno z największych w Azji maryjnych miejsc pielgrzymkowych. Każdego roku przybywa tu ok. 2 mln wiernych. Tutejsze przedstawienie Matki Boskiej nosi tytuł Królowej Miasta, a nazywane jest także *Ina*, czyli Matka. Jest to rzeźba wykonana na początku XVIII w. przez lokalnego artystę, będąca kopią wizerunku Maryi z kapliczki ze szczytu Peña de Francia, znajdującego się w hiszpańskiej prowincji Salamanka. We wrześniu 1924 r. statua została koronowana koronami papieskimi. 15 sierpnia 1982 r. skradziono ją, jednakże rok później zwrócono i odtąd jest otoczona szczególną opieką. W 1985 r. kościół, w którym znajduje się figura, otrzymał tytuł bazyliki mniejszej.

Corocznie we wrześniu obchodzona jest dziewięciodniowa nowenna ku czci Matki Boskiej Peñafrancia. W pierwszym dniu (drugi piątek września) kopia wizerunku zostaje odprowadzona z sanktuarium do katedry w mieście; w ostatnim dniu, w kolorowej wieczornej procesji, oświetlonej tysiącami świec, wraca. Uroczystości te przyciągają każdego roku znaczną liczbę ludzi z regionu, kraju oraz zagranicy. Wydarzenie to uznawane jest za największe i najpopularniejsze na Filipinach. Poza uroczystościami o charakterze religijnym, odbywają się tam także parady wojskowe, targi rolno-spożywcze oraz występy kulturalne (www 1; www 12; www 15; www 23; www 25).

Kolejna słynna świątynia to bazylika Matki Boskiej Różańcowej Manaoag w Manaoag (hiszp. *Nuestra Señora del Santísimo Rosario de Manaoag*, ang. *Our Lady of the Rosary of Manaoag*). Wedle tradycji Matka Boska ukazała się na szczycie drzewa rolnikowi i wyraziła życzenie wybudowania w tym miejscu świątyni. Jest to popularne centrum pielgrzymkowe na Filipinach, związane z XVII-wieczną figurą Matki Boskiej, o wysokości 1,8 m, wykonaną z kości słoniowej i drewna. Jest ona uważana za podobną do przedstawienia Matki Boskiej *Salus Populi Romani* z rzymskiej bazyliki Santa Maria Maggiore. Statua otrzymała korony papieskie w kwietniu 1926 r., a w 2011 r., za zgodą władz kościelnych, tutejsze sanktuarium ściśle połączono (na zasadzie „duchowych więzów”) z rzymską

bazyliką Santa Maria Maggiore. Wiąże się z tym możliwość uzyskania tych samych przywilejów (odpustów), jak w przypadku kościoła w Rzymie. Od 22 lipca 2011 r. tutejsza świątynia nosi tytuł bazyliki mniejszej. Z sanktuarium tym związanych jest wiele cudów, zdziałanych za przyczyną Matki Boskiej, w tym uratowanie od pożaru czy od nalotów japońskiego lotnictwa w trakcie II wojny światowej (Supetran, Layug, O'Donnell [red.] 2009: 47; www 19).

Patronce podróżników oddaje się cześć w Antipolo, w Sanktuarium Matki Boskiej Pokoju i Dobrej Podróży (hiszp. *Nuestra Señora de la Paz y Buen Viaje*, ang. *Our Lady Of Antipolo, Our Lady of Peace and Good Voyage*). Tutejsza statua Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny została przywieziona z Meksyku do Manili w 1626 r., a od 1632 r. znajduje się w kościele w Antipolo. Jest to popularne miejsce pielgrzymek, szczególnie w okresie letnim, a sanktuarium chlubi się tytułem „pielgrzymkowej stolicy Filipin”. W swojej historii figura osiem razy przebyła Pacyfik na pokładzie galeonów (lata 1641–1748), stąd jej tytuł *Paz y Buen Viaje*. Wzmógł się kult Matki Boskiej w tutejszym przedstawieniu zaobserwowano w połowie XIX w., co w listopadzie 1926 r. przyczyniło się do kanonicznej koronacji figury (Supetran, Layug, O'Donnell [red.] 2009: 50; www 2).

Kolejna świątynia położona jest w miejscowości Piat (prowincji Cagayan) i nosi tytuł bazyliki Matki Boskiej Piat (hiszp. *Nuestra Señora de Piat*, ang. *Our Lady of Piat*). W tutejszym kościele znajduje się XVI-wieczna figura Matki Boskiej, zwana także „Czarną Dziewicą Maryją”, ze względu na swój ciemny kolor. Jest to jeden z najbardziej czczonych i jednocześnie najstarszych na Filipinach wizerunków Maryi. Tysiące wiernych, w tym też i turystów, przyjeżdża tu corocznie oddać Jej hołd. Każdego dnia wierni stoją w kolejce, aby podejść do figury, dotknąć stopy Maryi i wybłagać za Jej wstawiennictwem łaski Boże. Wskazuje się tu na wiele cudów, które zostały dokonane za Jej przyczyną.

Figura ta została przywieziona na Filipiny z Makau w 1604 r. i tu wspomagała proces ewangelizacji kraju. Już w 1883 r. papież Leon XIII nadał odpusty wiernym udającym się z pielgrzymką do Sanktuarium Matki Boskiej Piat. Od 1923 r. figura znajduje się w obecnym, nowym kościele. W czerwcu 1954 r. wizerunek został ukoronowany koronami papieskimi i od tego czasu przedstawienie Matki Bożej nosi tytuł „Królowej Nieba i Ziemi”. Przez autochtonów jest także nazywana „Matką Wszystkich Nas” i „Wielką Matriarchinią”, a samo sanktuarium – „Centrum Pielgrzymkowym Doliny Cagayan”.

Corocznie między 1 a 2 lipca obchodzone jest święto Matki Boskiej z Piat (hiszp. *Nuestra Señora de Visitacion*), zwane też festiwalem *Sambali*. Jest

to rodzaj festynu religijno-kulturalnego, podczas którego odbywają się specjalne nabożeństwa do Matki Boskiej, ale też i konkursy piękności i turnieje sportowe. Jednakże punktem centralnym jest procesja, mająca na celu uczczenie Matki Boskiej w obecnym tu wizerunku (Supetran, Layug, O'Donnell [red.] 2009: 24; www 6; www 10).

Ostatnim omawianym w tym miejscu ośrodkiem jest Sanktuarium Matki Boskiej Przewodniczki (hiszp. *Nuestra Señora de Guía*, ang. *Our Lady of Guidance*) w manilskiej dzielnicy Ermita. Znajduje się tu XVI-wieczna drewniana figurka Matki Boskiej. Wierzy się, że jest to oryginalna statuetka przywieziona na Filipiny przez Ferdynanda Magellana, choć są też inne wersje jej historii. W 1578 r. król hiszpański Filip II wydał dekret, na mocy którego Matka Boska Przewodniczka stała się tytułarną patronką Manili. Obecnie uznaje się, że jest to najstarsze wyobrażenie maryjne na Filipinach. Lokalnie jest ona czczona też jako patronka żeglarzy i turystów.

Figurka ma 0,5 m wysokości, ciemną karnację i chińskie rysy twarzy. Na jej głowie znajduje się peruka z długimi, jasnymi włosami. W 1955 r. została ona koronowana na prawie kanonicznym. W regaliach znajdują się klejnoty, w tym złota korona podarowana przez papieża Pawła VI podczas wizyty w manilskiej katedrze w listopadzie 1970 r. Główne uroczystości odpustowe odbywają się corocznie 19 maja, jednak ze względu na fakt, że posąg jest cennym zabytkiem, nie nosi się go wtedy w procesji (www 5; www 16).

W polskiej literaturze przedmiotu związanej z pielgrzymkami na świecie jedyne wzmiankowane filipińskie sanktuarium maryjne, to Sanktuarium Matki Boskiej Nieustającej Pomocy (hiszp. *Nuestra Señora del Perpetuo Socorro*, ang. *Our Mother of Perpetual Help*) w Baclaran, w mieście Parañaque, w obszarze metropolitalnym Manili. Przedmiotem kultu jest tutaj kopia ikony Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, przywieziona z Niemiec przez ojców redemptorystów w 1906 r. Osiedli oni w Baclaran w 1932 r.. Od 1954 r. świątynia nigdy nie została zamknięta, można tu przyjść w dzień czy w nocy. Podczas pierwszej pielgrzymki na Filipiny w 1981 r., tutejsze sanktuarium odwiedził papież Jan Paweł II.

W każdą środę, popularnie nazywaną „dniem Baclaran” (*Baclaran Day*), odbywa się nowenna do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, gromadząca w świątyni tysiące wiernych. Jest to dzień szczególny i konfesjonały są wtedy oblegane przez wiernych. Szacuje się, że w pierwszą środę miesiąca do sanktuarium przybywa nawet 120 tys. osób, zaś w skali całego roku – ponad milion. Święto Matki Boskiej jest tu obchodzone 27 czerwca. Szczególnie upodobali sobie to miejsce

wierni chcący uprosić łaskę uzdrowienia z choroby nowotworowej dla swoich bliskich czy znajomych.

Redemptoryści opracowali również strategię rozwoju sanktuarium, w której za cel postawili sobie m.in. popularyzację tego miejsca jako centrum pielgrzymkowego dla wszystkich filipińskich parafii, jak również jego szeroką i zróżnicowaną promocję jako narodowego i międzynarodowego ośrodka kultu maryjnego (Supetran, Layug, O'Donnell [red.] 2009: 49; www 13).

Z pozostałych sanktuariów maryjnych należy m.in. wymienić: katedrę w Baguio (prowincja Benguet), poświęconą Matce Boskiej Pojednania (ang. *Our Lady of Atonement*), znajdującą się też w tym mieście grotę z figurą Matki Boskiej z Lourdes, Sanktuarium Matki Boskiej Opuszczonych (ang. *Our Lady of Abandoned*) w mieście Marikina, w pobliżu Manili, kościoły Matki Boskiej Pilar z Imus (prowincja Cavite) i z miasta Zamboanga (prowincja Zamboanga del Sur) oraz Matki Boskiej Zbawienia Joroan (ang. *Our Lady of Salvation*) z Tiwi (prowincja Albay).

Na Filipinach cały maj jest szczególnie poświęcony Matce Boskiej. Obchodzi się wtedy festiwal *Flores de Mayo*, który łączy, podobnie jak w innych przypadkach, fiestę z obchodami religijnymi. Kwiatami dekoruje się miejscowości, nosi się je podczas pochodów, sypie się je przed figurami Matki Boskiej. W ostatni dzień festiwalu – 31 maja, odbywa się parada honorująca św. Helenę i odnalezienie przez nią drzewa Krzyża Chrystusowego. Poprzedza ją dziewięciodniowa nowenna. Sama parada ma charakter raczej świecki niż religijny. Zamiast świętych wizerunków, młode kobiety, przebrane w odpowiednie stroje, przedstawiają biblijne i historyczne postaci (www 24; www 27).

Omawiając kult maryjny na Filipinach, wspomnieć należy o dwóch objawieniach, jakie miały miejsce w ostatnim czasie. Pierwsze z nich związane było z ukazaniem się Matki Boskiej żołnierzom armii rządowej atakującym mieszkańców Manili w czasie przewrotu zorganizowanego przeciw rządowi prezydenta F. Marcosa w dniu 23 lutego 1986 r. Matce Boskiej przypisuje się tę bezkrwawą, pokojową rewolucję (Łaszewski 2009: 231; www 17). Drugie z kolei miejsce – miasto Agoon, jest często elementem wycieczek objazdowych po Filipinach. W programach turystycznych nastawionych na pokazywanie atrakcji religijnych uwzględnia się bowiem to miasto – gdzie niedawno miały miejsce objawienia, nieuznane jednakże za nadprzyrodzone przez Kościół katolicki.

3.2. Sanktuaria Pańskie

Na Filipinach znajduje się kilka miejsc pielgrzymkowych związanych z kultem Pana Jezusa. Szczególną uwagę należy zwrócić na dwa z nich. Pierwsze to bazylika Czarnego Nazareńczyka z Quiapo (hiszp. *Nuestro Padre Jesús Nazareno*, ang. *Black Nazarene*).

Cel pielgrzymek stanowi tu czarna figura Jezusa Chrystusa niosącego krzyż, otoczona żywym kultem wiernych. Przywieziono ją w 1606 r. z Meksyku, a od 9 stycznia 1787 r. znajduje się w obecnym miejscu. Statua ta została wyrzeźbiona przez azteckiego stolarza. Czarny kolor figury, wedle tradycji, związany jest z pożarem, jaki nastąpił na statku podczas podróży do Manili. W 1988 r. tutejszy kościół otrzymał tytuł bazyliki mniejszej.

Corocznie 9 stycznia tysiące wiernych biorą udział w procesji, podczas której ulicami Quiapo niesiona jest figura Chrystusa. Jest to największa procesja na Filipinach, tradycją sięgająca XVII wieku. To wielkie święto rozpoczyna się już dzień wcześniej. Poza główną figurą niesione są inne, również przedstawiające Czarnego Nazareńczyka. Uczestnicy procesji mają nadzieję, że uda im się dotknąć statuy, ma to chronić ich zdrowie i zapewnić powodzenie na przyszłość. Odnotowano przypadki uleczenia przypisywane dotknięciu posągu. Niektórzy podążają za statuą wierząc, że w ten sposób odpokutują za swoje grzechy. Często idą boso – co jest oznaką pokory i pokuty. Pochód ze statuą odbywa się także w Wielki Piątek (www 22; www 24; www 23; www 8).

Szczególnym kultem wiernych otoczona jest również statuetka z bazyliki Dzieciątka Jezus (hiszp. *Santo Niño de Cebú*, ang. *Holy Child of Cebu*) w mieście Cebu. Tutejsza figura Dzieciątka Jezus zaliczana jest do najstarszych i najcenniejszych religijnych wizerunków na Filipinach. Przywieziona została przez Ferdynanda Magellana w 1521 r., a później подарowana przez Antonia Pigafettę (kronikarza wyprawy) pani Humamay, głównej żonie radży Humabona z okazji jej chrztu. 28 kwietnia 1565 r. figura została odnaleziona przez hiszpańskiego żeglarza pośród ruin spalonego domu, co uznano za cud. W 400. rocznicę tego wydarzenia wizerunek otrzymał błogosławieństwo papieża Pawła VI, co zostało zaznaczone w bulli papieskiej. Wtedy też kościół otrzymał tytuł bazyliki mniejszej. Figurka jest jednym z bardziej znanych i lubianych przedstawień, nie tylko ze względów religijnych, ale też w szerszym znaczeniu kultury filipińskiej. Mierzy ok. 30 cm i została wykonana we Flandrii. Ikonograficznie wykazuje duże podobieństwo do praskiego Dzieciątka Jezus i do figurki Mechlin (lub

Mechelen) z muzeum w Luwrze. Obecnie jest umieszczona za kuloodporną szybą w bazylice.

Dla uczczenia Dzieciątka Jezus corocznie w trzecią niedzielę stycznia obchodzi się festiwal *Sinulog*. Odbywa się wtedy parada, podczas której ludzie ubrani w kolorowe stroje tańczą taniec *sinulog*. Jest to tradycyjny rytualny taniec przy wtórze bębnów na cześć Dzieciątka Jezus. Wierni niosą w tanecznym korowodzie figurkę po ulicach. Festiwal został zapoczątkowany w 1980 r., choć, jak się podaje, tradycja tańca związana jest z okresem przedchrześcijańskim (www 24).

Wśród innych miejsc pielgrzymkowych związanych z kultem Chrystusa, trzeba także wymienić Sanktuarium Relikwii Drzewa Krzyża Świętego (ang. *Sacred Relic of the True Cross*) w Tarlac, na wyspie Luzon, gdzie znajdują się jedyne w Azji Południowo-Wschodniej relikwie Krzyża Świętego.

Polskim akcentem na Filipinach jest narodowe Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Marilao, w prowincji Bulacan (tagal.: *Pambansang Dambana ng Dakilang Awa ng Diyos*). Na jego terenie znajduje się małe polskie muzeum. Ekspozuje się tu dom, w którym mieszkał papież Jan Paweł II, kaplicę, gdzie św. Siostra Faustyna miała wizje Jezusa Miłosiernego, a także replikę celi z obozu koncentracyjnego Auschwitz, w której został zamordowany św. Maksymilian Maria Kolbe. Ścianę zdobi obraz Matki Boskiej Częstochowskiej (www 11; www 26; www 28; www 29).

3.3. Obchody Wielkiego Tygodnia

Na Filipinach można zobaczyć niezwykle atrakcyjne, bardzo żywe i różnorodne formy obchodów uroczystości związanych z Wielkim Tygodniem. Najbardziej znana i jednocześnie wzbudzająca najwięcej kontrowersji jest oprawa tych uroczystości w mieście San Fernando, w prowincji Pampanga. Tutaj, szczególnie w San Pedro Cutud, w Wielki Piątek odbywają się inscenizacje męczeńskiej śmierci Jezusa Chrystusa, kończące się rzeczywistym przybiciem wiernych do drewnianego krzyża. Corocznie kilkanaście osób dobrowolnie (a zdarzają się również kobiety), chcąc odpokutować za grzechy (swoje lub zależnie od intencji), daje się ukrzyżować ok. pięciocentymetrowymi gwoźdźmi ze stali nierdzewnej, zdezynfekowanymi alkoholem. Ukrzyżowany pątnik wisi na krzyżu ok. 5 minut, po czym jest ściągany i krzyżuje się następną osobę, a cała ceremonia powtarzana jest kilka razy. Znacznie więcej ludzi biczuje się łańcuchami i/lub wtkami z bambusa, zwykle nacinając wcześniej skórę, aby

połała się krew. Sporo wiernych idzie za krzyżem boso, często na kolanach, tworząc długi pochód, bądź dźwigając drewniane krzyże. Należy pamiętać, że wszystko to odbywa się zaraz po godzinie dwunastej, w wysokich temperaturach. W pewnym stopniu jest to spektakl, który cieszy się bardzo dużą popularnością wśród turystów, ale mimo wszystko ludzie ci poddają się dobrowolnie ogromnemu cierpieniu, dając – w spektakularny sposób – świadectwo swej wiary. Należy zaznaczyć, że jest to część kultury i tradycji *Kapampangan*¹, w obecnej formie tutejszy rytuał obchodów Wielkiego Tygodnia rozpoczęto celebrować w 1950 r. (Osip-Pokrywka 2011: 42; Nikodemski 2013).

Pozostałe miejsca, gdzie w podobny sposób odbywają się wielkotygodniowe obchody, połączone z rzeczywistym krzyżowaniem wiernych, to m.in.: Kapitangan w mieście Paombong (prowincja Bulacan), Angeles i Santo Tomas (prowincja Pampanga). Ale Wielki Tydzień to nie tylko krwawe pasje, lecz i wiele uroczystości w różnych formach, które odbywają się niemal na całym Filipinach. Przykład stanowi Kalayaan (prowincja Laguna), gdzie wierni noszą liście i kwiaty, a w miejscowości Infanta (prowincja Quezon) – kaptury ozdobione kwiatami, co ma symbolizować płodność. Na festiwalu *Moriones* (wyspa i prowincja Marinduque) kobiety i mężczyźni, przebrani za rzymskich żołnierzy, prezentują historię rzymskiego centuriona św. Longinusa. W tym czasie miejscowości Boac, Gasan, Santa Cruz, Buenavista i Mogpog stają się gigantyczną sceną rozgrywających się tam wielkotygodniowych wydarzeń. Nazwa festiwalu związana jest z nakryciami ochraniającymi twarz, jakie nosili rzymscy legionieści (Supetran, Layug, O'Donnell [red.] 2009: 22; www 20).

3.4. Filipińscy święci

Obecnie dwóch Filipińczyków zostało uznanych świętymi Kościoła katolickiego. Św. Lorenzo Ruiz (ur. ok. 1600 r.) pochodził z Binondo, z diecezji manilskiej. Jego matka była Filipinką, a ojciec Chińczykiem. Był członkiem konfraterni różańcowej, ponadto ożenił się i miał troje dzieci. W 1636 r. został niesłusznie oskarżony o zabicie Hiszpana, przez co był zmuszony do ucieczki z kraju. Rok później zginął jako męczennik w Japonii, w okresie rządów szoguna Tokugawy, prześladowającego chrześcijan. Jego ciało zostało skremowane i wrzucone do morza. Został beatyfikowany, a następnie kanonizowany przez papieża Jana Pawła II.

¹ Filipińska grupa etniczna zamieszkująca głównie prowincję Pampanga.

Nieznane jest dokładne miejsce urodzenia św. Pedro Calungsod (ur. 1654 r.), ale według badań znajduje się ono na terenie diecezji cebuańskiej. Był on świeckim katechetą-misjonarzem, który zginął na wyspie Guam w 1672 r. jako męczennik. Jego ciało zostało wrzucone do morza. Beatyfikowany został w 2000 r. przez Jana Pawła II, a kanonizowany przez Benedykta XVI 21 października 2012 r.

13 października 2013 r. zaliczony został w poczet błogosławionych Eugenio Sanz-Orozco Mortera (Józef Maria z Manili). Urodzony 5 września 1880 r. w Manili był kapucyńskim księdzem, zamordowanym 17 sierpnia 1936 r. podczas hiszpańskiej wojny domowej. Msza św. beatyfikacyjna odbyła się w Tarragonie w Hiszpanii (www 4; www 14; www 9).

3.5. Miejsca kultu religijnego pozostałych religii Filipin

Poza ośrodkami religii rzymskokatolickiej istnieją też na Filipinach miejsca licznie odwiedzane przez wyznawców innych religii.

W 1989 r. w obrębie archipelagu Sulu oraz zachodniej części Mindanao, gdzie przeważają wyznawcy islamu, utworzono jednostkę nazwaną Regionem Autonomicznym na Muzułmańskim Mindanao (ang. *Autonomous Region in Muslim Mindanao*). Filipińscy muzułmanie za szczególne miejsce w swoim kraju uznają centralny meczet Tulay w Jolo (prowincja Sulu). Jest on największą świątynią muzułmańską na Filipinach, o dużym znaczeniu, tym bardziej, że wyspy archipelagu Sulu stanowią od lat centrum separatystycznych działań radykalnej grupy islamistycznej *Abu Sayyaf* (Dłużewska 2009: 114). Między innymi na zakończenie ramadanu odbywa się tam religijny festyn wyznawców islamu, zwany Hari-Raya (ang. *Celebration Day*) (Jackowski 2003: 135; www 7; www 27).

Wśród odwiedzanych przez turystów obiektów pozostałych wyznań na wyróżnienie zasługują świątynie taoistyczne w mieście Cebu i Ma-Cho w San Fernando, jak też obiekty buddyjskie – np. Lon Wa Temple w Davao i świątynia Buddy w Baguio. Wyznawcy Kriszny mają swój ośrodek Sri Sri Radha Madhava w mieście Makati (obszar metropolitalny Manili).

4. Podsumowanie

Wkraczając szerzej w sferę duchowości człowieka, poza ściśle doktryny religijne, należy także zwrócić uwagę na ofertę turystyczną Filipin, związaną z przyjazdami

opartymi na motywach związanych z szeroko pojętą duchowością (Wilkońska 2012: 75–91). Popularne są tu ośrodki (m.in. w Calauan, Baguio, Makati), w ofercie których znajduje się odnowa duchowa poprzez naukę medytacji, jogi, wed czy qigong². Kilka filipińskich miejscowości znanych jest z „czarownic”, „magów”, uzdrowicieli czy szamanów (m.in. Siquijor, Calabanga), co wiąże się z możliwością odbycia np. „kursów” szamańskich (Cannell 2001).

Jednakże Filipiny to przede wszystkim jeden z największych katolickich krajów świata, w którym szczególnie rozwinięty jest kult Matki Bożej, czego dowodem są liczne sanktuaria. Filipińczycy swą religijnością – nie przez przypadek – niezwykle przypominają katolików południowoamerykańskich, co wiąże się ze wspólnymi z nimi korzeniami, tkwiącymi w kulturze hiszpańskiej. Umieją świętować i okazywać publicznie swoją wiarę, co przekłada się na wiele świąt religijnych w ciągu roku, będących połączoną formą *sacrum* i *fiesty* (*profanum*). Stanowi to swoisty koloryt tego kraju i jest integralną częścią kultury filipińskiej, pozwala bowiem na wspólną celebrację wierzących i niewierzących, chrześcijan i niechrześcijan, jak również wyznacza rytm pracy i święta w ciągu roku (Caillois 2009: 121–122).

Biorąc pod uwagę programy rozwoju turystyki władze państwa nacisk kładą one na ukazywanie kraju jako atrakcyjnego ze względu na walory naturalne oraz kulturalne i historyczne (*Development for the New Society...* 1974: 126). Z punktu widzenia turystyki religijnej brak jest danych dotyczących wielkości ruchu turystycznego związanego z tą formą migracji na Filipinach. Można jedynie bazować na danych szacunkowych poszczególnych sanktuariów, które rzadko je w ogóle podają. Zdaniem A. Dłużewskiej, statystyki dotyczące ruchu turystycznego na Filipinach za 2004 r. były nawet fałszowane (Dłużewska 2009: 19).

Istnieje szansa, że przy tak znacznym potencjale turystyka religijna będzie odgrywać na Filipinach coraz większą rolę, albowiem cała branża turystyczna regionu Azji Południowo-Wschodniej rozwija nowe i/lub promuje słabo do tej pory wykorzystywane formy (Hitchcock, King, Parnwell [red.] 2009).

Literatura

Bodner C.C., Gereau R.E., 1988, *A Contribution to Bontoc Ethnobotany*, „Economic Botany”, t. 42, z. 3.

² Jest to zestaw ćwiczeń wywodzący się z Chin.

- Bouma G.D., Ling R., Pratt D., 2010, *Religious Diversity in Southeast Asia and the Pacific: National Case Studies*, Springer Science, Business Media B.V., Dordrecht–Heidelberg–London–New York.
- Caillois R., 2009, *Człowiek i sacrum*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa.
- Cannell F., 2001, *Power and intimacy in the Christian Philippines*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Compendium of Tourism Statistics 1989–1993*, 1995, WTO, Madrid.
- Development for the New Society*, 1974, Bureau of National and Foreign Information, Manila.
- Dłużewska A., 2009, *Społeczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w krajach islamu*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Faracik R., 2012, *Filipiny*, [w:] W. Kurek (red.), *Regiony turystyczne świata – część 2*, PWN, Warszawa.
- Groch J., Kurek W., 1987, *Turystyka zagraniczna w Azji Południowo-Wschodniej*, „ZN UJ Prace Geograficzne”, t. 75.
- Henderson J.C., 2011, *Tourism development and politics in the Philippines*, „Tourism: An International Multidisciplinary Journal of Tourism”, t. 6, z. 2.
- Hitchcock M., King V.T., Parnwell M. (red.), 2009, *Tourism in Southeast Asia: challenges and new directions*, Nias Press, Copenhagen.
- IUCN-UNEP-WCMC, *The World Database on Protected Areas (WDPA)*, UNEP-WCMC, Cambridge 2011.
- Jackowski A., 2003a, *Filipiny*, [w:] J. Warszńska (red.), *Geografia turystyczna świata*, PWN, Warszawa.
- Jackowski A., 2003b, *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, Wydawnictwo UJ, Kraków, s. 115–127, 129–137.
- Łaszewski W., 2009, *Cud na Filipinach*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom.
- Ławacz M., 2002, *Filipiny*, [w:] *Encyklopedia historyczna świata*, t. 10, *Azja część I*, Opres, Kraków.
- Nikodemski M., 2013, *Cierpienie na życzenie*, www.national_geographic.pl [dostęp: 10.11.2013].
- Osip-Pokrywka M., 2011, *Pasja wciąż na nowo*, „Poznaj Świat”, nr 4.
- Padilla B., Danovitch G.M., Lavee J., 2013, *Impact of legal measures prevent transplant tourism: the interrelated experience of The Philippines and Israel*, „Medicine Healthcare and Philosophy”, [doi 10.1007/s11019-013-9473-5].
- Philippine Indigenous Peoples and Protected Areas: Review of Policy and Implemen-*

- tation, 2008, Forest Peoples Programme, series on Forest Peoples and Protected Areas.
- Philippinen, 2013, [w:] *Der neue Fischer Weltalmanach 2014*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Mains.
- Philippines, 2009, [w:] M.P. Lewis (red.), *Ethnologue: Languages of the World*, Dallas.
- Polcari A.J, Huguen C.M., Farooq A.V., Holt D.R., Hou S.H., Milner J.E., 2011, *Transplant tourism – a dangerous journey?* „Clinical Transplants”, 25.
- Ptaszycka-Jackowska D., 2007, *Turystyka religijna (turystyka pielgrzymkowa)*, [w:] W. Kurek (red.) *Turystyka*, PWN, Warszawa.
- Religious Tourism in Asia and the Pacific*, 2011, UNWTO, Madrid.
- Rinschede G., 1990, *Religious tourism*, „Geographische Rundschau”, t. 42, z. 1.
- Rinschede G., 1992, *Forms of religious tourism*, „Annals of Tourism Research”, t. 19, z. 1.
- Supetran B.L., Layug B.L., O'Donnell P.L. (red.), 2009, *Philippines Travel Atlas*, United Tourist Promotions, Angeles.
- Trousdale W.J., 1999, *Governance in context. Boracay Island, Philippines*, „Annals of Tourism Research”, t. 26, z. 4.
- UNWTO Tourism Highlights*, 2013, UNWTO, Madrid.
- Wilkońska A., 2012, *Turystyka holistyczna – podróż do wnętrza siebie poprzez świat zewnętrzny*, „Folia Turistica”, t. 27.
- Yearbook of Tourism Statistics*, 1990, WTO, Madrid.

strony internetowe

- www 1: <http://armanmichael.wordpress.com> [dostęp: 17.07.2013].
- www 2: <http://lakwatsero.me> [dostęp: 17.07.2013].
- www 3: <http://lanavaldemania.blogspot.com> [dostęp: 15.07.2013].
- www 4: <http://newsaints.faithweb.com> [dostęp: 17.11.2013].
- www 5: <http://nuestrasenoradeguia.com> [dostęp: 17.07.2013].
- www 6: <http://ourladyofpiat.blogspot.com> [dostęp: 17.07.2013].
- www 7: <http://publicholiday.org> [dostęp: 19.07.2013].
- www 8: <http://quiapochurch.com> [dostęp: 18.07.2013].
- www 9: <http://saints.sqpn.com> [dostęp: 17.11.2013].
- www 10: <http://shrines.healthypinoy.com> [dostęp: 17.07.2013].
- www 11: <http://vigattintourism.com> [dostęp: 21.07.2013].
- www 12: www.all-about-the-virgin-mary.com [dostęp: 17.07.2013].

- www 13: www.baclaranovena.org [dostęp: 19.07.2013].
www 14: www.cebuarhdiocese.org [dostęp: 17.11.2013].
www 15: www.dacapofoundation.com [dostęp: 17.07.2013].
www 16: www.hmdb.org [dostęp: 17.07.2013].
www 17: www.holyspiritinteractive.net [dostęp: 15.07.2013].
www 18: www.intras-travel.com [dostęp: 10.11.2013].
www 19: www.manoagshrine.org [dostęp: 17.07.2013].
www 20: www.marinduque.gov.ph [dostęp: 10.11.2013].
www 21: www.nationmaster.com [dostęp: 15.07.2013].
www 22: www.quiapochurch.com [dostęp: 18.07.2013].
www 23: www.philippinecountry.com [dostęp: 17.07.2013].
www 24: www.philippines.hvu.nl [dostęp: 19.07.2013w].
www 25: www.pinoycatholics.org [dostęp: 17.07.2013].
www 26: www.raindeocampo.com [dostęp: 21.07.2013].
www 27: www.seasite.niu.edu [dostęp: 19.07.2013].
www 28: www.thedivinemeracy.com [dostęp: 21.07.2013].
www 29: www.wazzuppilipinas.com [dostęp: 21.07.2013].

Anna Wilkońska, dr
Katedra Turystyki i Rekreacji
Akademia Wychowania Fizycznego
Kraków
e-mail: anna.wilkonska@awf.krakow.pl

Wojciech Maciejowski, dr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
Kraków
e-mail: wojciech.maciejowski@uj.edu.pl